

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhn L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
БАҚЫТЗХАНОВА А.К.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АҚЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anyz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космоимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссовер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

*М.Н. МИРАЗОВА¹Ж. БОЛТАНОВА²

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан¹
Музыкалық жас көрермен театрының Көркемдік басқару құрамының әдеби-
драмалық бөлімі, Астана, Қазақстан²

(e-mail: m.n.mirazova@mail.ru¹, z.bultanova@hotmail.com²)

¹ҚАЗЫЛЫҚ ТАУЫНЫҢ КӨРКЕМ САНАДАҒЫ ПІШІНІ

Аңдатпа. Мақалада мифтік баяндар мен ауыз әдебиеті үлгілеріндегі «Қазылық тауының» көркем санадағы бейнесі талданды. Соның ішінде жекелеген топонимдік атау арқылы «кеңістік коды» ұғымына үңіліп, танымдағы алғашқы түсінік-ұғымдары сараланды. Мифтік танымнан санаға орныққан «Қазылық» атауының көркем-эстетикалық қызметі анықталды. «Қазылық» топонимінің сакралды қызметі оғыз-қыпшақ дәуіріндегі жырлардан бастау алып, XIX ғасырдағы қазақ әдебиетінде жалғасын тапты. Бұл атаудың түркі халықтарына тән ауыз әдебиет үлгілерінде қызметі салыстырылды. Зерттеу барысында «Қазылық» атауы мифопоэтикалық топоним ретінде қарастырылды. Бұл тау, қала атауының түркі танымдағы орны мен қызметін талдауда «Қорқыт ата кітабы», Күдеріқожа Көшекұлының толғауы алынды. Топоним ретінде қабылданған ұғымның көркем кеңістіктегі бейнелеу құралы ретіндегі қолданысы мифтік баяндармен салыстырыла отырып қарастырылды. «Қазылық» топонимінің қалыптасуына негіз болған тарихи-мәдени, мифологиялық және тілдік уәждер сараланып, оның көркем мәтіндегі семантикалық және символдық мәні айқындалды. Топонимнің шығарма кеңістігін ұйымдастырудағы, тарихи жад пен ұлттық дүниетанымды танытудағы, сондай-ақ кейіпкердің кеңістікке қатысты танымын берудегі қызметіне талдау жасалды. «Қазылық» топонимінің танымдық, көркемдік және мәдени-семантикалық қызметін айқындаған талдау нәтижесінде оның жай ғана географиялық атау емес, ұлттық тарихи-мәдени ақпаратты жинақтайтын көркемдік бірлік екендігі туралы ғылыми тұжырымдар жасалды.

Түйін сөздер: сакралды кеңістік, Қазылық, топоним, тау, атамекен.

Кіріспе. Кеңістік – адамзаттың мәдени танымдағы алғашқы категорияларының бірі. Әр халықтың таным жүйесіне сай өзіндік көркем-семантикалық үлгіге ие. Тау, өзен, көл, дала сынды табиғи нысандардың болмыстағы қызметі физикалық-географиялық өлшем болса, санадағы рөлі сакралды мазмұнда қалыптасқан. М.Элиаденің сакралды және профандық кеңістік арақатынасы туралы тұжырымдамасы көрсеткендей, адам баласы қоршаған ортаны түсіну әрі игеру барысында табиғи нысандарды символдық жүйеге айналдырды [1, 47]. Адамзат өзінің болмысы мен өмірдің мәнін сол кеңістік арқылы түсіндіруге ұмтылды. Табиғаттың алып нысандары мен құбылыстарына «жердің кіндігі», «баспана», «қорған» сынды сакралды сипат берді.

¹Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын АР22685428 «Киелі мекендердің поэтологиялық моделі» атты ғылыми жоба аясында әзірленді.

Мифтік танымда тау – жердің кіндігін, үш әлемнің байланысын білдіретін элементтердің бірі. Таудың көркем санадағы қызметі, бейнесі алуан түрлі. Бір мәдениетте тау рух иелік күш ретінде бейнеленсе, екінші халықтың ежелгі танымында тіршіліктің бастауы, жерді ұстап тұрған дiңгек қызметін де атқарады. Жалпы түркілік танымда Тау – кеңістіктің тік құрылымындағы «жоғары» аймақты бейнелейтін, аспан мен жерді жалғастырушы, ата-баба аруағы мекендейтін, кейде батырлардың, әулиелердің қорғаушысы ретінде танылатын киелі нысан. Ал ұлттық дүниетанымда тау тек жер кіндігі ғана емес, атамекен, туған жер ұғымымен де ұштасады.

Зерттеу нысанына алынған «Қазылық» атауы мифтік танымнан бастау алып, ауыз әдебиет арқылы жалғасын тапқан, ұлттық көркем кеңістікте сакралды сипатқа те топоним. Бұл атау ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы С.Сыздықовтың «Қарқаралы – Қазылық» еңбегінде Қарқаралы тауының ежелгі аты деп көрсеткен. Аталмыш еңбекте Қазылық тауының географиялық орны – қазіргі Қарқаралы өңірі. Ғалымның пайымдауынша бұл тау – Еуразия кеңістігінің «кіндігі». «Ежелгі дәуірдегі ғұндардың батысқа миграциясын, орта ғасырларда түркілер мемлекеттілігінің қалыптасуын, Дешті Қыпшақ даласындағы қанқұйлы жорықтарын, Қазақ хандығы тұсында қалыптасқан билер және батырлар институтын, патша үкіметінің отаршылдық саясатын, елдің еркіндігі мен тәуелсіздігі үшін күрескен Алаш зиялыларының іс-қызметін және Кеңестік дәуірдің зобалаңы мен даму ерекшеліктерін бастан кешірген өңір» [2, 10].

Демек, мифтік танымдағы тау – жердің дiңгегі болса, Қазылық тауы құрлықтың кіндігі қызметін атқарып, ұлттық танымдағы рухани бастаудың негізі екенін көрсетеді. Жалпы «Қазылық» топонимі – нақты географиялық белгіленген, сақ-ғұн дәуірінен бүгінгі күнге жеткен тарихи-мәдени жадының сакралды көрінісі.

Филология ғылымдарының докторы, профессор Қ.Садырованың «Түркі тілдері материалдары негізінде топонимдердегі мифтік танымның көрінісі» мақаласында: «Мифтік топонимдер сияқты тілдік бірліктер алғашқы дүниетаным мен мәдениеттің көрінісін таңбалап, оны ұрпақтан ұрпаққа жеткізеді. Мифтік топонимдер – аңыздар мен мифтерде сақталған, тылсым әрі киелі деп танылатын географиялық нысандардың атаулары» [3, 94], – деген анықтама берді. Демек, «Қазылық» атауы – мифтік танымнан бастау алып, ауыз әдебиет пен тарихи жады арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткен, ұлттық көркем кеңістіктің сакралды мәнге ие маңызды бір бөлігі.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Зерттеу тақырыбын қарастыру барысында талдау және жинақтау, салыстыру, интерпретациялау, тарихи-салыстырмалы және мәтіндік талдау сияқты әдіс-тәсілдер қолданылды. Зерттеу нысанына қатысты отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріндегі теориялық тұжырымдар негізге алынып, олардың пікірлері зерттеу материалының мазмұны мен ерекшеліктерін айқындау мақсатында талданды. Аталған теориялық ұстанымдар негізінде топонимнің тарихи, тілдік, мәдени және көркемдік сипатын өзара сабақтастықта қарастыруға мүмкіндік беретін ғылыми тұжырымдар жасалды.

«Қазылық» топонимінің көркем санадағы қызметін анықтау мақсатында «Қорқыт ата кітабындағы» «Дерсеханұлы Бұқаш» жыры мен Күдеріқожа Көшекұлының «Қарқаралы – Қазылық» толғауы негізгі мәтіндік материал ретінде алынды. Көркем мәтіндерді талдау барысында «Қазылық» атауының қолданылу контексті, оның кеңістік ұйымдастырудағы қызметі, тарихи-мәдени мәні және халықтың танымдық түсініктерімен байланысы сараланды. Салыстырмалы әдіс арқылы аталған шығармалардағы топонимнің берілу ерекшеліктері салыстырылып, оның әр мәтіндегі семантикалық және көркемдік қызметіндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтар анықталды.

Зерттеу барысында көркем мәтін мен тарихи-лингвистикалық деректерді өзара байланыстыра қарастыру «Қазылық» топонимінің табиғатын кешенді түрде тануға мүмкіндік берді. Осы әдістемелік ұстанымдар негізінде топонимнің халық жадындағы тарихи ақпаратты сақтау, ұлттық кеңістікті таныту және көркем мәтінде белгілі бір идеялық-эстетикалық қызмет атқару ерекшеліктері айқындалды.

Талқылау мен бақылау. Мифтік танымда киелі кеңістік адамның тағдырына, болмысына әсер ететін тылсым күштермен байланысты сипатталады. Мифтік баяндарда да, ауыз әдебиеті үлгілерінде де мұндай сакралды кеңістіктер мен нысандар бірнеше поэтикалық қызмет атқарады. Мысалы, киелі кеңістіктің бір үлгісі саналатын үңгір – қаһарманды түрлі қауіп-қатерден қорғаған, баспана болған орын ретінде көрінеді. Ал, тау (шың, таудағы үңгірлер) жаралы немесе әлсіреген қаһарманның дертіне шипа дарытқан, күш-қуатын қалпына келтірген кеңістік ретінде сипатталады. Тау мен үңгірдің тағы бір негізгі қызметі қаһарманның ата-баба рухымен тілдесіп, тылсым күштермен байланыс орнатқан, рухани жаңғыруына себеп болған сакралды орталық. Көркем танымдағы бұл қызметтер Қазылық тауының ауыз әдебиеті үлгілеріндегі бейнесінен де көрінеді.

«Қорқыт ата кітабындағы» «Дерсе-хан ұлы Бұқаш» жарында Қазылық – жаралы баланы түрлі жыртқыш аң-құстан қорғаған, дертіне шипа болған, Қызыр бабамен жолықтырған мекен. Жырда Оғыз қағаны Байындыр хан той жасап, үш түрлі киіз үйлер тіктіреді. Ақ киіз үйге – ұлы бар бектер, қызыл киіз үйге – қыз өсіріп отырған бектерді жайғастырады. Ұлы да, қызы да жоқ қонақтарға қара үй тігіледі. Оғыздың Дерсе-хан атты бегін осы қара үйге орналастырады. Бұның себебін сұрағанда хан «ұлы, қызы жоқ адамдарды Тәңірі-Тағала қарғапты, біз дағы қарғаймыз» деп жауап беріпті. Бұған ашуланған Дерсе-хан үйіне келіп, әйелімен ақылдасады. Әйелі оған «елді жинап той берейік, батасын алайық» деп ақыл айтады. Той жасап, халыққа қуаныш сыйлаған бекке тәңір ұл береді. Ұлы – Бұқаш атадан артып туып, елдің ықыласына бөленеді. Ержүрек батырлығымен көзге түседі. Бұдан қауіптенген Дерсе-ханның уәзірлері бекті ұлына қарсы арандатады. Уәзірлеріне сенген бек ұлын аң аулауға шақырады. Аң қуып жүрген баласын атып, мертіктіреді. Жаралы Бұқаш Қазылық тауының етегінде қалады. Бала жығылғанда боз атты Қызыр жанына келіп, үш рет жарасын қолымен сипап: «Саған бұл жарадан өлім жоқ, қорықпа, таудың гүлі мен анаңның сүті сенің жараңа дауа болады» [4, 133], – дейді де ғайып болады. Үзіндіде Қазылық тауының көркем кеңістіктегі бірнеше қызметін бөліп көрсетуге болады.

Біріншіден, Қазылық тауы – құт қонған кеңістік. Көркем санадағы Тәңірдің құты, рухтардың қолдауы, әулиелердің шарапаты тиетін киелі мекен. Бұқаштың өлім аузында жатқан сәтінде дәл осы жерде Қызырдың пайда болуы құт дарыған сакралды аймақ екенін аңғартады.

Екіншіден, Қазылық тауы дерке шипа дарытатын табиғи кеңістік ретінде суреттелген. Мұнда киелі мекеннің сипатына сай емдік шөптер мен гүлдер өседі. Қызырдың «таудың гүлі мен анаңның сүті сенің жараңа дауа болады» деп, шипаны осы киелі мекеннен алынатынын айтады.

Дерсе-хан үйіне оралғанда бұл жағдайды әйелінен жасырады. Бірақ ананың көңілі тыныш таппай, баласын іздеуге аттанады. Мертіккен баланы Қазылық тауының етегінен табады. Қараса, баласы қызыл қанға боялып жатыр екен. Сонда анасы:

Қазылық таудың көп суы
Ағар екен, ақпасын!
Қазылық таудың көк шөбі,
Шүйгін екен, тапталсын!
Жүйрік сенің киігің,
Жортпасын енді, тас болсын!
Не білейін, ұланым,
Тілге енді келсейші!
Арыстаннан өлді ме?
Не болмаса ажалы
Қабыланнан келді ме?
Бұл қазаңды білдіріп,
Кеудеңде жаның, бар болса,
Ұлым хабар берсейші! [4, 133].

Баласынан айырылған ана табиғатты, таудағы аң-құсты қарғайды. Сонда анасының зарлы үні баланың құлағына жетіп, есін жинайды. Анасының жоқтауына төмендегідей жауап қайтарады:

Аққан суды, анашым, қарғамағын,
Қазылық таудың бұл жерде күнәсі жоқ.
Шүйгін шөпті, анашым, қарғамағын,
Қазылық таудың бұл арада кесірі жоқ.
Желдей жортқан киікті қарғамағын,
Қазылық таудың мұнда да жазығы жоқ.
Арыстан мен қабыланды қарғамағын,
Қазылық таудың бұл арада айыбы жоқ,
Қарғасаң қарғай бергін өз әкемді [4, 134] – дейді.

Бұқаш анасының қарғысына: «Қазылық таудың бұл жерде күнәсі жоқ», «Қазылық таудың мұнда да жазығы жоқ» деп, тауды ақтайды. Бала тауға кінә артпайды, керісінше Қазылықтың киелілігін айтады. Мұнда оған Қызыр келгенін, дертіне шипа болатын емді айтқанын жеткізеді.

Бұл үзіндіде Қазылық тауының санадағы жұмақтың сипатына ұқсас ландшафты да баяндалған. Қазылықтың етегіндегі су – тазалықтың символы, тіршіліктің бастауы. Екі әлемді жалғаушы стихия. Көк шөп, гүлдер – өсіп-өнудің және құнарлылықтың белгісі, жұмақтың элементі. Тауды мекендейтін киіктер – еркіндік пен даланың, ал қабылан мен арыстан – табиғаттың қуатын бейнелейді. Аталған табиғаттағы нысандар мен құбылыстар, элементтердің бәрі бірігіп Қазылықтың сакралды сипатын арттырып тұр.

Демек ананың жоқтауы мен баланың жауабы Қазылықтың киелілігін жоққа шығарма, керісінше оны айқындады. Қазылықтың қасиеттілігі, табиғаттың кінәсіздігі және киелі кеңістіктің адам тағдырын сақтаушы қызметі көркемдік тұрғыдан бекітілді. Осылайша, Қазылық тауы құт қонған мекен, өлім мен өмірдің шекаралық кеңістігі, табиғи шипаның бастауы, адам мен екінші әлемді (жұмақ) байланыстыратын мифологиялық орталыққа айналды. Қазылық тауы жырдағы жай ғана оқиға өткен орын емес, қаһарманның тағдырына әсер еткен, оның қайта күш алып, түлеуіне ықпал жасаған киелі кеңістік ретінде бейнеленді.

«Қорқыт ата кітабындағы» тағы бір жырда Қазылық атауы кездеседі. «Қазылық Қожа ұлы ер Икенебек» жырында бұл атау кісінің есімі. Жоғарыда талдаған «Дерсе-хан ұлы Бұқаш» жырында:

Мыж-мыж болып қазылық аттан құлағанша,
Қан таусылып, кеудеден жан шыққанша,
Жалғыз ұлдың жолынан оралмайын,

Қара басым бұл күні болсын құрбан!» [4, 132] «қазылық ат» деген тіркес бар. Ал, С.Сыздықов «Қарқаралы – Қазылық» еңбегінде XI-XIII ғасырда Қарқаралы жерін мекен еткен Қарлық хандығының астанасы – Қойлық қаласының атауы кей деректерде «Қазылық қаласы» деп жазылғанын көрсеткен [2, 12]. Демек, XI-XIII ғасырдағы Қазылық қаласы IX-X ғасырдағы Оғыз қағанатының атамекені болуы мүмкін. Себебі, «Қазылық Қожа», «қазылық ат» деген тіркестерді «Қазылық қаласынан шыққан Қожа» немесе «Қазылық қаласының жылқысы» деп түсінеміз.

Халық ауыз әдебиетіндегі «Қазылық» атауының туған жер, елді мекен мағынасында қолданылған нұсқасы В.В.Ралдовтың «Алтын сандық» еңбегіне енген. «Халық өлеңдері» бөліміндегі «Қалмақтың жерін айтып жылағаны» толғауында:

Қайран да қайран, қайран тау.
Байдан маған тиген тау,
Үш атамыз өткен тау,
Үш мың қара біткен тау.
Баян бір ауылы Қазылық,
Жолың жатыр жазылып,

Жазғытұры көшкенде,
Қалушы едің қара жол
Қабырғадан қазылып.
Күзгітұры қонғанда,
Жатушы едің жазылып» [5, 36].

үзіндіде Қазылық тауы халыққа ата-бабадан мұра болған мекен, көшпелі халықтың туып-өскен жері ретінде баяндалған. Мұндағы Қазылықтың сипаты жерұйыққа ұқсас. Малға жайлы, құтты мекен болғанын көрсеткен. «Жазғытұры көшкенде», «Күзгітұры қонғанда» деген жолдардан көшпелі тіршіліктің маусымдық қонысы әрі дәстүрлі көші-қон жолының маңызды бөлігі болғаны белгілі.

«Қазылық» топонимі Бұқар жыраудың толғауларында да кездеседі:

«Он екі Қазылық, Ой Түндік
Шауып шықтым белеңге,
Тау суындай сарқырап
Әскерің жатыр өреңде» [6,165].

Үзіндідегі Он екі Қазылық тіркесін Ж.Артықбаев «Қарқаралы басында жалғыз арша» мақаласында Қарқаралы, Қу, Кенттен бастап, бір жағынан Баянауылға дейін, екінші жағы Хан Шыңғысқа дейінгі аймақты алып жатқан таулармен байланыстырып талдады. Бұл таулар Түндік өзенінің екі жасында қапталдасып орналасқандықтан «он екі» санымен біріктіріліп аталған [7]. Демек өлең жолдарындағы «Он екі Қазылық, Ой Түндік» тіркесі – автордың туған жерін, атамекені, өзен бойын жағалай орналасқан таулардың шоғыры.

Қазылық тауының туған жер моделіндегі қызметі Күдеріқожа Көшекұлының шығармашылығында жалғасын тапты. Бұқар жыраудың толғауындағы «Он екі Қазылық», «Ой Түндік» топонимдері ақынның «Қарқаралы, Қазылық» толғауында:

«Жазылып құмар жайлаудан...
Бес Қазылық, Ой Түндік,
Көрінер жерің бір күндік.
Күншілік жерден көрінген,
Көрінсе көңілім сүйінген,
Баянаулы, Қазылық» [8], – деп сипатталған.
Ал, Қазылық тауының құт мекен болған жерұйық сипатын:
«Құтты, құтты, құтты тау,
Құт сан қара біткен тау.
Өмір бойы издесем,
Табылмас сендей сүтті тау...
Жатып қалған жас қозы
Жайылып қой болған тау» немесе
«Ағашың әйбат көрінген,
Жемісі жерге төгілген,
Жарықтығым, қайран тау» [8], – деп баяндайды.

Толғауда Қазылық тауын «Құтты, құтты, құтты тау», «дәурен сүрген тау», «той болған тау», «Жемісі жерге төгілген тау» деп сипатталған, жерұйыққа теңеген.

Ұлттық танымда туған жер, атамекен ұғымы киелі сипатта, ата-баба рухымен байланысты қабылданған. Ауыз әдебиетінде Дала, тау, су, өзен, жайлау сынды табиғи нысандар халық бірге өмір сүретін, қуаныш пен қайғыға ортақ жанды субъектіге айналған. Бұл дәстүр жыраулар мектебі қалыптастырған толғауларда жалғасын тапқан. Сондықтан Қазылық тауы әр кезеңдегі көркем мәтінде ұрпақ сабақтастығын сақтаған ата-баба аруағының мекені, тұтас бір халықтың тарихы бойында жинақтаған киелі кеңістік ретінде көрінді.

Демек, көркем мәтіндердегі Қазылық тауының бейнесін үш түрлі қабатта қарауға болды. Біріншіден, Қазылық нақты географиялық орын. Екіншіден, ол көшпелі тұрмыстың, шаруашылық өмірдің материалдық діңгегі. Үшіншіден, сакральды-рухани мәртебеге

ие, ата-баба аруағы пен ұрпақ арасындағы дәнекер. Тылсым қасиетке ие қорғаушы күш дәрежесіне көтерілген мекен.

Нәтижелер. Тақырыпты зерттеп барысында жүргізілген талдау нәтижесінде төмендегідей тұжырымдар жасалды:

«Қазылық» атауы – нақты шекарасы белгіленген мекен. Тарихи деректерде Қазылық тауының қазіргі географиялық орны Қарқаралы жері. Сонымен қатар сақ-ғұн дәуірінен бастап, XI-XIII ғасырдағы Қарлық хандығының ордасы. Бүгін күнге дейін тарихи-мәдени жады ретінде сақталып жеткен көне топоним. Жалпы «Қазылық» топонимінің «Қазылық қаласы», «қазылық ат», «Қазылық Қожа» сынды тіркестерде кездесуі оның бір ғана тау емес екенін анықтады. Бұл топоним кең мағынадағы атамекен, туған жер, туған өлке ұғымымен де байланысты қолданғанын көрсетті.

Бұл туралы Ә.Марғұлан «Ежелгі жыр-аңыздар» атты кітабында да жазды. Еңбекте: «Қарқаралының күншығысында, Семейдің күнбатысында тұратын биік тауларды (Кент, Мыржық, Абралы, Дегелең) ерте заманда Қарлықтардың қоныстанып отырғанын қытай тарихы ашық жазған. Сондықтан кейбір ғалымдардың Қарқаралы – Қазылық деп атауы осыдан шыққан. Қазылық атауы «Манас» жырында да жолығып отырады. В.В.Радлов та «Қазылық тауы» Қазақстан жерінде екенін ашық мысалдармен келтірген» [9,172], – деп жазды.

Қазылық тауы «Қорқыт ата кітабындағы» «Дерсе-хан ұлы Бұқаш» жырында бірнеше көркемдік-мифопоэтикалық қызмет атқарды. Біріншіден, бұл мекен құт қонған, тәңір қолдап, Қызыр бабаның шапағаты түскен сакралды орталық әрі жараланған қаһарманға шипа берген киелі кеңістік. Екіншіден, өлім мен өмірдің шекарасында тұрған қаһарманның екінші әлеммен (жұмақпен) байланыс жасатқан аралық аймақ. Үшіншіден, ана мен баланың диалогы арқылы суреттелген жұмақ сипатты мекен.

Ал халық өлеңдеріндегі, Бұқар жырау мен Күдеріқожа Көшекұлының толғауларындағы Қазылық тауының мифтік-сакралды қызметі туған өлке, атамекен үлгісіне ауысты. Қазылық тауы «құтты тау», «сүтті тау», «той болған тау», «дәурен сүрген тау» деген эпитеттермен жерұйыққа теңеліп, көшпелі халықтың тұрмысындағы маусымдық қоныс әрі ата-бабадан мирас болған кеңістік ретінде суреттелді.

Қорытынды. «Қазылық» топонимі мифтік танымнан бастау алып, ауыз әдебиеті мен жыраулық поэзия арқылы ұлттың көркем санасына сакралды кеңістік ретінде орнықты. Жалпы жер-су атауларының басым бөлігі киелі мәнге ие. Бұл тұжырымға филология ғылымдарының докторы, профессор Ж.Тектіғұл «Қазақ топонимдерінің мифологиялық қабаты» мақаласында төмендегідей анықтама берді: «Қазақ топонимдерінің мифологиялық негізі ежелгі түркілік дүниетанымнан бастау алады, ал сакралды атаулар халықтың мифологиялық санасының көрінісі» [10,170].

«Қорқыт ата кітабындағы» «Дерсе-хан ұлы Бұқаш» жырындағы Қазылық тауының Қызыр жортқан, шипа берген сипатынан көрсем санадағы «құт қонған» тылсым сырлы моделі жасалды. Жырда жоғарыдағы талдауларда көрсеткендей, бұл тау өлім мен өмір шекарасында тұрған мифологиялық орталық қызметін атқарды. Ал халық өлеңдері мен Бұқар жырау, Күдеріқожа Көшекұлы толғауларында халыққа жайлы, туған өлке атамекен ұғымымен ұштасып көшпелі тұрмыстың рухани-материалдық негізіне айналды. Көркем санадағы «жерұйық» пішіні қалыптастырды.

Бұл трансформация «Қазылық» атауының бір мағыналы топоним емес, тарихи-мәдени үдерістер мен қоғамдық санадағы өзгерістерге байланысты мазмұны толығып, әр дәуірде жаңа семантикалық және сакралды сипатқа ие болғанын көрсетті. Топонимнің семантикалық өрісіндегі мұндай өзгерістер оның халық санасында тек белгілі бір географиялық нысанды белгілеуші атау ретінде ғана емес, тарихи оқиғалар мен рухани құндылықтарды жинақтаушы мәдени таңба ретінде орныққанын аңғартады.

Тақырыпты зерттеу барысында Қазылық тауы мифтік танымдағы «жердің кіндігі» концептісімен байланысты қарастырылды. Бұл байланыс тау бейнесінің халықтың кеңістік туралы түсінігіндегі ерекше орнын және оның сакралды сипатқа ие болу себептерін

айқындауға мүмкіндік берді. Мифтік дүниетанымда тау жоғары мен төменді, аспан мен жерді жалғастырушы вертикаль кеңістік ретінде қабылданса, Қазылық атауына қатысты мәтіндерде де осы кеңістіктік-символдық сипаттың көрініс табатыны байқалады. Осы тұрғыдан алғанда, Қазылық тауының бейнесі халықтың кеңістікті игеру тәжірибесімен қатар, оның рухани-мәдени танымын да танытатын нысан ретінде көрінеді. Сонымен бірге «Қазылық» топонимінің фольклорлық және әдеби мәтіндердегі қолданысы оның ұлттық әдебиеттегі атқаратын қызметін кеңейте түседі. Топоним белгілі бір мекенді көрсету қызметімен қатар, тарихи оқиғаларды еске түсіру, халықтың өткенін жаңғырту, ұлттық кеңістікті көркемдік тұрғыдан белгілеу және тарихи жадты ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу функцияларын атқарады. Осы арқылы географиялық атау көркем мәтіннің семантикалық құрылымына еніп, шығармадағы тарихи-мәдени мазмұнды тереңдететін маңызды көркемдік детальға айналады.

Нәтижесінде «Қазылық» атауының халық тағдырындағы рөлі де айқындала түседі. Оның тарихи деректерде, фольклорлық шығармаларда және әдеби мәтіндерде сақталуы белгілі бір жердің ғана емес, сол кеңістікті мекендеген халықтың тарихи тәжірибесі мен рухани жадын танытады. Топонимнің әр кезеңдегі түрлі мазмұндық реңктері оның уақыт пен кеңістікке байланысты семантикалық тұрғыдан жаңарып отыратын динамикалық мәдени бірлік екенін көрсетеді.

«Қазылық» атауының көркем санадағы қызметін зерттеу топонимдердің тек географиялық белгі ғана емес, халықтың тарихи жады мен дүниетанымын, ұлттық кеңістік туралы түсінігін және рухани құндылықтарын сақтаушы мәдени-эстетикалық категория екенін көрсетті. Топонимнің фольклорлық және әдеби мәтіндегі қызметін кешенді түрде қарастыру оның тілдік табиғатымен қатар, тарихи, мифологиялық, мәдени және көркемдік қабаттарын өзара сабақтастыра тануға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Элиаде М. Оккультизм, колдовство и моды в культуре / пер. с англ. – Киев: София, 2002. – 224 с.
2. Сыздықов С.М. Қарқаралы – Қазылық: ғылыми-танымдық кітап. – Астана: Фолиант, 2017. – 304 б.
3. Sadirova K.K., Zhazykova R.B., Yessenova K.U., Sapina S.M., Mirov M.O., Abdirova S.G. The manifestation of mythical cognition in toponyms: On the material of the Turkic languages // Eurasian Journal of Applied Linguistics. – 2024. – Vol. 10. – №1. – P. 92-103. DOI: <https://doi.org/10.32601/ejal.10109>
4. «Қорқыт ата»: энциклопедиялық жинақ / бас ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2009. – 799 б.
5. Радлов В.В. Алтын сандық. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 254 б.
6. Омари Ж. Бұқар жырау: он екі тарих. – Қарағанды: Полиграфия, 1994. – 317 б.
7. Артықбаев Ж. Қарқаралы басында жалғыз арша. URL: <https://e-history.kz/kz/news/show/339213> (қаралған күні: 30.07.2026).
8. Көшекұлы К. Қарқаралы – Қазылық. URL: <https://adebiportal.kz/upload/iblock/a75/a75763803cd362e0ee0a607ac0a84db7.pdf> (қаралды: 31.07.2026).
9. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар / құраст. Р. Бердібаев. – Алматы: Жазушы, 1985. – 368 б.
10. Тектіғұл Ж.О., Дузмагамбетов Е.А., Баядилова-Алтыбаева А.Б. Қазақ топонимдерінің мифологиялық қабаты// ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2022. – Vol. 185. – №1. – P. 167-179. DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2022.v185.i1.ph17>

М.Н. МИРАЗОВА

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Ж. БОЛТАНОВА

Литературно-драматический отдел художественного руководства
Музыкального театра юного зрителя, Астана, Казахстан

ОБРАЗ ГОРЫ КАЗЫЛЫК В ХУДОЖЕСТВЕННОМ СОЗНАНИИ

Аннотация. В статье анализируется образ горы Казылык в художественном сознании, отражённый в мифологических повествованиях и произведениях устного народного творчества. Особое внимание уделяется понятию «пространственный код», раскрываемому посредством отдельного топонима, а также исследуются его первоначальные представления и смысловые основы в системе традиционного мировосприятия. Определяются художественно-эстетические функции топонима «Казылык», закрепившегося в художественном сознании благодаря мифологическому мышлению. Установлено, что сакральная функция топонима «Казылык» восходит к эпическим памятникам огузо-кыпчакского периода и получает дальнейшее развитие в казахской литературе XIX века. Проведён сравнительный анализ функционирования данного топонима в произведениях устного народного творчества тюркских народов. В исследовании топоним «Казылык» рассматривается как мифопоэтический топоним. Источниками исследования послужили «Книга деда Коркут» и толгау Кудерткожи Кошекулы, на материале которых анализируются место и функции топонима «Казылык» в тюркской картине мира. Использование данного топонима как средства художественного моделирования пространства сопоставляется с его функционированием в мифологических повествованиях. На основе анализа познавательных и художественных функций топонима «Казылык» сформулированы основные научные выводы.

Ключевые слова: сакральное пространство, Казылык, топоним, гора, прародина.

M.N. MIRAZOVA

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

ZH. BOLTANOVA

Literary and Drama Department of the Artistic Management,
Musical Theatre for Young Audiences, Astana, Kazakhstan

THE IMAGE OF MOUNT KAZYLYK IN ARTISTIC CONSCIOUSNESS

Annotation. This article examines the image of Mount Kazylyk in artistic consciousness as reflected in mythological narratives and the oral literary traditions of the Turkic peoples. Particular attention is paid to the concept of the “spatial code,” explored through the analysis of a specific toponym, with an emphasis on its original meanings and conceptual foundations in traditional cognition. The study identifies the artistic and aesthetic functions of the toponym Kazylyk, whose symbolic significance was shaped by mythological consciousness. The findings demonstrate that the sacred function of the toponym Kazylyk originated in the epic tradition of the Oghuz–Kipchak period and continued to develop in nineteenth-century Kazakh literature. The functions of this toponym are comparatively examined in the oral literary heritage of various Turkic peoples. The study approaches Kazylyk as a mythopoetic toponym. To investigate the place and functions of the mountain and city name Kazylyk in the Turkic worldview, the analysis is based on The Book of Dede Korkut and the *tolgau* of Küderiqoja Köshekuly. The use of the toponym as a literary device for constructing artistic space is compared with its representation in mythological narratives. Based on the analysis of the cognitive and artistic functions of the Kazylyk toponym, the study formulates a number of scholarly conclusions.

Keywords: sacred space, Kazylyk, toponym, mountain, ancestral homeland.

References

1. Eliade M. Okültizm, koldovstvo i mody v kültüre / per. s angl. – Kiev: Sofia, 2002. – 224 s.
2. Syzdyqov S.M. Qarqaraly – Qazylyq: ğylymi-tanymdyq kitap. – Astana: Foliant, 2017. – 304 b.
3. Sadirova K.K., Zhazykova R.B., Yessenova K.U., Sapina S.M., Mirov M.O., Abdirova S.G. The manifestation of mythical cognition in toponyms: On the material of the Turkic languages // Eurasian Journal of Applied Linguistics. – 2024. – Vol. 10. – №1. – P. 92-103. DOI: <https://doi.org/10.32601/ejal.10109>
4. «Qorqyt ata»: ensiklopedialyq jinaq / bas red. Ä. Nysanbaev. – Almaty: Qazaq ensiklopediasy, 2009. – 799 b.
5. Radlov V.V. Altyn sandyq. – Almaty: Ana tılı, 1993. – 254 b.
6. Omari J. Būqar jyrau: on eki tarih. – Qaraġandy: Poligrafia, 1994. – 317 b.
7. Artyqbaev J. Qarqaraly basynda jalġyz arşa. URL: <https://e-history.kz/kz/news/show/339213> (qaraldy: 30.07.2026).
8. Köşeküly K. Qarqaraly – Qazylyq. URL: <https://adebiportal.kz/upload/iblock/a75/a75763803cd362e0ee0a607ac0a84db7.pdf> (qaralġan küni: 31.07.2026).
9. Marġūlan Ä. Ejelgi jyr, ańyzdar / qūrast. R. Berdibaev. – Almaty: Jazuşy, 1985. – 368 b.
10. Tektiġül J.O., Duzmagambetov E.A., Baiadilova-Altybaeva A.B. Qazaq toponimderiniń mifologialyq qabaty// QazĪU Habarşysy. Filologia seriasy. – 2022. – Vol. 185. – №1. – P. 167-179. DOI: <https://doi.org/10.26577/EJPh.2022.v185.i1.ph17>

Авторлар туралы мәлімет:

Миразова Маржан Нышанбекқызы – философия докторы (PhD), Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің аға оқытушысы, Астана, Қазақстан.

Миразова Маржан Нышанбековна – доктор философии (PhD), старший преподаватель Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилёва, Астана, Казахстан.

Mirazova Marzhan – Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer at L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Бултанова Жібек – филология ғылымдарының кандидаты, Музыкалық жас көрермен театрының Көркемдік басқару құрамының әдеби-драмалық бөлімінің меңгерушісі, Астана, Қазақстан.

Бултанова Жибек – кандидат филологических наук, заведующая литературно-драматическим отделом художественного руководства Музыкального театра юного зрителя, Астана, Казахстан.

Bultanova Zhibek – Candidate of Philological Sciences, Head of the Literary and Drama Department of the Artistic Directorate Musical Theatre for Young Audiences, Astana, Kazakhstan.